

Vieraantuminen

— yhteyden katkeaminen

Osa 1

Kari Pääskynen

22. syyskuuta 2026

Rintamalta palannut

Mies istuu moskovalaisessa kahvilassa. Hän on juuri palannut Ukrainan rintamalta. Hän tuijottaa eteensä näkemättä mitään. Ehkä hän kuitenkin aistii *Vladimir Putinin* suuren kuvan seinällä. ”Olen varoissani hänen ansiostaan, ja niin ovat äitini, isäni ja sisarukseni, jopa serkulleni pystyin antamaan ison kasan ruplia. Olen saanut heidät vakuuttuneiksi Venäjän pyhästä tehtävästä Ukrainassa. Olen kuullut muuta väitettävän, mutta en usko tuollaisia puheita. Ne vahingoittavat Venäjää”, mies tuumiskelee.

Ajattelen, että fiktiivinen mies kahvilassa on kohtalotoverimme, vieraantunut sen laatuudesta todellisuudesta, jota voi pitää vahvimpana ehdokkaana oikeaksi. Hänen yhteytensä todellisuuteen, jonka me oletamme todeksi, on katkennut.

Käsitys todellisuudesta, josta vieraantua

Törmään ongelmaan. Jotta vieraantumista voi pohtia, on ratkaistava, kuka, missä, milloin ja miten määrittelee sen todellisuuskäsityksen, josta vieraannutaan. Ja tarvitaan käsitys vieraantumisesta: missä kulkee turvallisuustunteen sävyttämän kotona olemisen ja epävarman vierauden raja.

Ivan Gontšarov (1812-1891) kirjoitti 1840-luvulla *Oblomov*-teoksensa. Kirja kuvaa, kuinka meissä piileksii ajatuspakolainen, irtiotto tästä kaikesta.

Venäjän nykyhallinnon kriitikko *Mihail Šiškin* kirjoittaa *Oblomovista*¹: ”*Oblomovin* tienä oli luopuminen, tappio, väistyminen sivuun, maan alle,

¹ Mihail Šiškin: *Tulevaisuus. Mihin Venäjä oikein on matkalla*. WSOY. Käytän Bookbeat versiot. Ks. 34-36 %.

etäälle vallasta ja saastasta, jotta saisi elää elämänsä jos ehkä 'luuserina' niin ainakin arvokkaasti ja kunniallisesti, niin ettei ollut pakkoa ulvoa lauman mukana ... Oblomov valitsee *outsiderin* elämän. Venäläinen paradoksi: jos haluat elää elämäsi arvokkaasti, on parempi, ettet edes nouse sohvalta”.

Jos mies moskovalaisessa kahvilassa muistaa Oblomobin, hän palaa kotiin. Sohvalle. Voimme kuvitella, minkä päätelmän mies tekee ja minkä valinnan samalla hylkää tai se jää häneltä huomaamatta. Viekö tie takaisin rintamalle vai kenties Georgiaan?

Luolassa asuva

”Kuvittele joukko ihmisiä, jotka elävät jonkinlaisessa maanalaisessa luolamaisessa olinpaikassa...Täällä he ovat olleet lapsesta asti, jaloistaan ja kaulastaan samaan paikkaan kytkettyinä. He pystyvät katsomaan vain sisäänpäin, koska kahle estää heitä kääntämästä päätään.”²

Luolassa vangit luulevat näkemiään varjoja todellisuudeksi. He eivät ymmärrä kysyä, mikä saa heidät pitämään tätä todellisuutena. Eivätkö useimmat meistä ole sotilaan ja vangittujen tilanteessa. Pidämme tätä maailmaa tässä niin itsestäänselvänä, ettemme keskustele sen käsittämisen ja kokemisen ehdoista ja luonteesta. Korkeintaan kommentoimme tapahtumia tai kuljemme klikkiotsikkojen häiveessä. Emme tunnista kielipelejä, joilla vakuutamme toisillemme asioiden laitaa.

Platonin Valtio -teoksessa kuvataan käänne: ihminen vapautetaan, nousee luolasta ja joutuu kohtaamaan todellisen maailman. Hän ei usko näkemäänsä ja epäilee kokemustaan. Mutta lopulta, Sokrates sanoo, valoon päässyt onnittelee itseään tämän muutoksen johdosta ja säälittelee tovereitaan. Seuraavaksi Platon kuvaa, mitä tapahtuu, jos ihminen laskeutuu

² Platon IV 514a-517e.

takaisin luolaan. ”Eivätkö muut silloin sanoisi, että hän on käymällä ylhäällä tärvellyt silmänsä ja ettei kannata yrittääkään nousta ylemmäs? Ja jos joku yrittäisi vapauttaa heidät ja viedä heidät ylös, eivätkö he surmaisi häntä, jos vain saisivat hänet käsiinsä?”

Zeus meidät halkaisi

Alan uskoa *Aristofaneen* tarinaan³. Hän kertoo, että ihmiset olivat alun perin kokonaisia olentoja, mutta Zeus halkaisi heidät kahtia. ”Näin sanottuaan Zeus halkaisi ihmiset kuin säilöttävät pihlajanmarjat tai niin kuin keitetyt munat halkaistaan hiuksella.⁴” Jokainen ihminen joutuu tämän jälkeen etsimään puuttuvaa puoliskoaan. Luolaan verrattuna tilanne tuo toivoa: alkuperäinen kokonaisuus → jakautuminen → puute → kaipaus → yhteyden etsiminen → mahdollinen eheytyminen.

Näkökulma on muuttunut. Platonin *Valtio*-teoksessa ihminen on vieraantunut **todellisuudesta**. *Pidot*-teoksessa ihminen on vieraantunut **toisesta ihmisestä ja kokonaisuudesta**.

Jos kaipaa sopusointua ja eheytymistä, kokonaiseksi ei palaudu myyttisillä harjoituksilla, meditaatiolla tai sulkeutumalla itseensä vaan **suhteessa toiseen ihmiseen**. Tämän kirjoitin siekailematta ja unohtamalla monet, jotka koettavat riidellä eroon repivästä parisuhteesta tai joilla ei ole ketään, jolle puhua. Ja paradoksi on valmis: jos vieraantuu toisesta, voi samalla kadottaa itsensä ehyenä ja elinvoimaisena. Vierastan psykologisointia ja sen osuus tässä riittää nyt. En ymmärrä, miksi toiset ihmiset ovat niin tärkeitä meille. Kun kirjoitin tämän tunnustuksen, huomasin *Hans-Georg Gadamerin* (1900-2002) ajatuksen liittyvän ymmärryksen ongelmaan: Meillä on aina historiallinen ja kulttuurinen etukäteisymmärrys, joka mahdollistaa

³ Platon *Pidot* 189c-193d. Ihminen on irrotettu alkuperäisestä kokonaisuudesta.

⁴ Platon *Pidot* 190 d.

ymmärtämisen. Ennakkoluulot ovat horisonttimme lähtöpiste, eivät este. Jos tämä pitää paikkansa, lähestymme toista aina valmiiden luokittelujen, leimojen ja odotusten horisontista. Toinen buberilaisen⁵ aitona itsenään (Du, ei ES) jää kenties kokonaan salaisuudeksi.

Sielun ja ruumiin vieraantuminen

Samaa sukupuolta olevien vihkeminen on väärin ja näiden suhde luonnoton. Ihmisen alhaiset halut estävät viisaan toiminnan. Ja niin edelleen. Nostin juuri esiin vanhaan uskomukseen perustuvan vieraantumisen, jonka perimmäinen selitys on ruumiillisuutemme. Tätä vieraantumisen muotoa lievennetään korostamalla tunteiden merkitystä, väheksymällä järjen käyttöä ja pelkäämällä meitä paremmin päättelevän tekoälyn tuhoavan ihmiskunnan.

Lainaan seuraavaksi Sokrateen puheenvuoroa Faidon dialogissa⁶. Hänen kumppaninaan on Simmias ja tehtävänä on selvittää, miten todelliset filosofit ajattelevat ja puhuvat toisilleen.

”Niin kauan kuin meillä on ruumis ja sielumme on sekaantuneena sellaiseen pahaan, emme koskaan voi täydelleen saavuttaa sitä, mitä kaipaamme, sitä mitä sanomme totuudeksi.”

Ruumis paha, Tunteet paha, Sielu hyvä, Järki hyvä — ajattelun juuret löydetään kaukaa⁷. Kauan sitten vieraantuminen järjen käytöstä herätti huolta. Entä 2000-luvulla? Keskittyminen ylijärkeen (tekoäly) herättää huolta.

⁵ Ks. esim. Hankamäki Jukka. 2008. Dialoginen filosofia. Yliopistopaino. Helsinki.

⁶ Faidon 64 a-d.

⁷ Dialogi on ajoitettu Sokrateen viimeiseen päivään 399 eaa. Faidon 357

Vieraantuminen välineistä

Välineet voidaan demonisoida uhkakuvista viholliskuviksi. Ne voivat olla todellisia uhkia, joihin ei kannata suhtautua huolettomasti. Ne saattavat herättää myös sisäiset demonimme niin, että asetumme tanaan uutta, vierasta, erilaista vastaan. Erityisen vaarallinen on muinainen egyptiläinen jumala Theuth. Se keksi numerot, laskennon, geometrian, astronomian, lautapelin, nopan ja lopulta kirjaimiston⁸.

Mitä tapahtuu, kun Theuth tulee esittelemään keksintöjään Theban kuningas Thamukselle?

Keksintöjä tutkitaan. Kuningas sanoo milloin myönteistä, milloin kielteistä. Sitten Theuth pääsee esittelemään kirjaimistoa.

”Theuth sanoi: ‘Kuningas, tämä keksintö tekee egyptiläisistä viisaita ja hyvämuistisia, tämä on lääke, joka auttaa oppimaan ja muistamaan!’ Kuningas epäilee. ”Nyt sinä olet keksinyt kirjaimet, ja isän innostuksessasi sinä uskot, että tällä keksinnöllä on aivan päinvastainen vaikutus kuin sillä todellisuudessa on” Tämä keksintöhän heikentää niiden muistia, jotka ovat omaksuneet sen, sillä luottaessaan kirjoitukseen, joka perustuu heidän ulkopuolellaan oleviin merkkeihin, he eivät enää viljele omaa sisäistä muistiaan. Sinä siis et ole keksinyt muistia vaan muistiinpanoja kehittävän lääkkeen...

Sokrates rakentaa suhteen ihmisen ja tekstin välille: ”...mutta jos niille [maalauksille] esittää kysymyksen, on vastauksena juhlallinen hiljaisuus. Sama koskee kirjoituksia: ne puhuvat kuin olisivat järjellisiä olentoja, mutta jos niiltä kysyy mitä ne sanoillaan tarkoittavat, ne vain toistavat yhtä ja samaa...”

⁸ Platonin dialogi Faidros 274d-e.

Vieraantuminen yhteisöstä

Tutut, kenties turvallisiksi koetut kylä- ja asuinyhteisöt ovat muuttuneet järjestyneiksi yhteiskunniksi. Kansallinen eetos (isänmaanrakkaus, maan puolustamisen eetos, viholliskuvat Venäjästä jne) on saattanut muuttua yhteiskuntaan kohdistuviksi vaatimuksiksi, huoleksi verotuksen kiristymisestä ja yleiseksi (puolue)poliittisen toiminnan epäilemiseksi.

Tilalla on kysymyksiä. Ne kertovat yhteisön muuttuneen yhteiskunnaksi, jonka laella on markkinatalous sekä hierarkinen hallinto- ja puoluejärjestelmä, valtio, verotus ja sääntöjen viidakko.

Miksei Kela rahoita kaikkia lääkkeitä?

Miksi hyväosaisille annetaan verohelpotuksia?

Miksei valtio tee sitä eikä kunta tätä eikä hyvinvointialue tuota.

Helbert Marcuse kuvaa teollisen yhteiskunnan ja ihmisen suhdetta.

Kulutus, teknologia, media ja institutionaaliset tarpeet tuottavat kokemuksia tyytyväisyydestä samalla, kun ihmisen mahdollisuudet ajatella ja toimia toisin kapenevat. Marcuse nostaa myös esiin tarpeet, joita hän pitää väärinä tarpeina. Yhteiskunnasta on tullut yhteisöllisten siteiden haurastuttua väline, josta vieraantunut ihminen ei kenties tunne olevansa vieraantunut. Marcuse kysyy: miten yhteiskunta sulkee ajattelun ja toiminnan vaihtoehtoja.

Karl Marx kuvaa Pääomassa ihmisen vieraantumista omasta työstään.

Neuvostoliitossa kokemus työstä palautettiin ihmisen omaksi erilaisin, tunnetuin seurauksin. Sielläkään työntekijä ei päässyt kokemaan omaa työtä ja tuotteita omikseen.

Pääministeri *Petteri Orpon* hallitus päätti karsia rahoitusta vapaaehtoista auttamistyötä tekeviltä järjestöiltä. Nämä ovat joutuneet irtisanomaan työntekijöitään. Nousevatko ihmiset kapinaan? Vai suostutaanko toiminnan supistuksiin ja jopa lopettamiseen? Vastaus ilmeisesti paljastaa, mikä on yhteisöllisyydestä vieraantumisen aste.